

דצמבר 2017

חמישים שנות תיעוד

קיצור תולדות התיעוד האודיוויזואלי של הכיבוש
רענן אלכסנדרוביץ'

ואמר זה צמח מהתחקיר לסרטי התיעודי **שלטון החוק** (2011). התחקיר הארכיוני שערכתי לצורך ז'סרט כלל צפייה במאות שעות של קטעי פילם ווידאו המתארים את הכיבוש מתחילתו. הצפייה חומרים האלה כמכלול הייתה מצמררת, אבל לא רק בגלל המבט המרוכז אל תוך התגלגלותה אל חלקת ההיסטוריה הטראגית הזו. כיוצר קולנוע תיעודי, התמונה הכללית שהביטה אליי מתוך ז'אות שעות התיעוד הייתה מטרידה בעיניי. מטרידה, כי היא גרמה לי לתהות על היחסים בין ז'תיעוד למציאות שהוא מתעד.

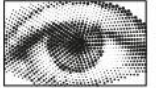
יבוש הגדה המערבית ורצועת עזה בידי ישראל תועד ודווח רבות מיומו הראשון. הוא יצר ממשיך ליצור נרטיבים מורכבים בדבר המציאות בשטח. במרוצת השנים, השיתה ישראל הגבלים ז'ונים על חופש הביטוי של הפלסטינים תושבי השטחים הכבושים. אבל ביחס לתקשורת י'שראלית והבינלאומית, מדיניותה של ישראל הייתה להתיר את סיקור הכיבוש עם פחות ז'יסורים ממה שמצופה משלטון צבאי.

ז'חרי צפייה במאות דיווחי חדשות, סרטים וסרטונים מקוונים בנושא, שאלתי את עצמי: מה יצא ל'נו מכל התיעוד הזה? מה היה תפקידו בפיסת ההיסטוריה העצובה הזאת? חוקרי התרבות ז'וויזואלית טוענים זה מכבר שתמונות אינן רק שיקוף של המציאות, אלא הן מבצעות ויוצרות ז'ציאות. מה היה אם כן טיבם של היחסים בין התיעוד הקולנועי והטלוויזיוני של הכיבוש י'שראלי ובין המציאות שאותה התיעוד הזה נועד לייצג? שאלות אלה קשורות כמוכן לעיון נרחב ותר בשאלת תפקידה של דוקומנטציה בעיצוב סוגיות היסטוריות, פוליטיות וחברתיות.

י'וצר סרטים, אני מבקש להבין דברים על ידי הצגת סיפורים עליהם. לפיכך להלן הניסיון שלי ל'התמודד עם שאלת יחסי הגומלין בין התיעוד והכיבוש באמצעות סיפור סיפורה של עיר אחת – ז'ברון. הסיפור, כפי שאספר אותו כאן, שוזר יחד שני נרטיבים: סיפור על אשר התחולל בחברון נחת השליטה הישראלית בחמישים השנים האחרונות, וסיפורו של התיעוד שדרכו אנו למדים ז'ת התחולל בעיר במשך תקופת הכיבוש.

ק'ע

ז'ברון (ח'יליל בערבית) היא עיר במחלוקת, שלא פשוט לסכם את תולדותיה בקצרה ובדיוק. העיר, ז'בתקופה הכנענית כבר עמדה על תילה, היא הגדולה שבערי דרום הגדה המערבית. היא חשובה ם ליהדות וגם לאסלאם שכן קבורים בה אברהם אבינו, הלוא הוא הנביא המוסלמי ח'יליל, ובני ז'שפחתו. בלב העיר העתיקה ניצב מבנה המשמש הן כמסגד (ח'ראם אל איברהימי), והן כמקום נפילה ליהודים (מערת המכפלה). כיום שוכנים בעיר למעלה מ-200 אלף תושבים – כ-95% מהם ל'סטינים מוסלמים ורובם כפופים לרשות הפלסטינית, וכ-5% מתנחלים יהודים-ישראלים ז'נוכחות כבדה של הצבא הישראלי באזור שומרת עליהם.

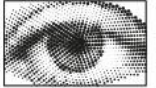
היותה אתר קדוש לשתי הדתות, חברון היא אחד ממוקדי הסכסוך. עם זאת חשוב לציין שבשונה
מקומות אחרים בגדה המערבית – שההתנחלויות שהוקמו בהם מאז 1967 הוצדקו בכך
זיהודים שכנו באזורים אלה בתקופת המקרא – בחברון אכן הייתה קיימת קהילה יהודית רציפה
'אורך כל תקופת הגלות. קהילה יהודית זו חייתה בשלום לצד האוכלוסייה המוסלמית בחברון
ואות בשנים עד לשנת 1929. בשנה זו העימותים בין הציונות לתנועה הלאומית הפלסטינית
זציתו את הארץ תחת המנדט הבריטי. במסגרת עימותים אלה טבח אספסוף מוסלמי 66 מ'600
ני: קהילה היהודית בעיר. שאר תושבי הקהילה נמלטו לבלי שוב.

מלחמת העצמאות הפכה חברון לחלק מממלכת ירדן ונשארה בלתי נגישה ליהודים במשך 20
זנה. ב'1968, פחות משנה לאחר הניצחון הצבאי על ירדן, התיישבה בחברון קבוצת אזרחים
הודים באמצעות פלישה למלון בבעלות פלסטינית. אנשים אלו, שמנהיגם היה משה לוינגר, כינו
צמם "מתנחלי חברון" והודיעו שיתפנו מהמלון אם ימצא להם מקום להתגורר בעיר. בתחילה
יסה הממשל הצבאי לפנות את קבוצת מפירי החוק אולם נחישותם גברה וכך למעשה נולדה
זהתנחלות בחברון שהייתה ההשראה והבסיס למפעל ההתנחלויות כולו. מתנחלי חברון הציגו את
צמם כממשיכי קהילה היהודית של לפני 1929, אבל רובם ככולם לא היו צאצאי התושבים של
זז.

שנות ה'70 וה'80, חיו תושבי חברון הפלסטינים תחת ממשל צבאי הולך ומתקשח. זאת בשעה
זהיישוב היהודי החדש הלך והתרחב והפך למקור הולך ומתעצם של תסכול עבורם. המתרחבות בין
זתי הקבוצות הביאה למתקפות אלימות ומתקפות נגד. הפיגועים הקטלניים הראשונים בשטחים
זתרחשו החברון. הידוע ביניהם הוא פיגוע בית הדסה בשנת 1980, אז נרצחו מן המארב שישה
זתנחלים שבאו לחגוג את ליל שבת בבית שעליו השתלטו מתנחלי חברון באותה תקופה. בהמשך
זותה שנה ביצעה המחתרת היהודית פיגוע דומה במכללה האסלמית בחברון, שם נרצחו סטודנטים
זלסטינים.

זד: אירוע מפתח בקורות העיר הוא הטבח שביצע ברוך גולדשטיין ב'1994 – אירוע שיש
זמייחסים לו חשיבות רבה בעצירתו של תהליך השלום אף יותר מאשר רצח רבין. גולדשטיין,
זנושב קריית ארבע, נכנס לאולם התפילה המוסלמי במערת האבות ופתח באש על המתפללים.
זזא רצח 29 מתפללים מוסלמים ופצע 125. ממשלת ישראל, בראשות יצחק רבין, שקלה, לפי
זסברה, את פינוי היישוב היהודי מהעיר באותו המועד אך החליטה לא לבצעו. בדיעבד הטבח
זמערת המכפלה היה לנקודת מפנה שאחריה רק התהדקה השליטה הישראלית בעיר באופן חסר
זנקדים. תחת מטרה מוצהרת למנוע נקמה של הפלסטינים ביהודים, הנהיג הממשל הצבאי
זמשטר הפרדה" בעיר העתיקה. הרחוב הראשי והשוק נסגרו לתנועה של פלסטינים, וכן חנויות
זסמוכות ליישוב היהודי. הממשל הצבאי טען שפעולות אלה נועדו למנוע "חיכוך" בין שתי
זקבוצות האתניות, אבל הלכה למעשה, פעולות אלה ואמצעים אחרים שהושתו על האוכלוסייה
זכבושה הפכו את חיי הפלסטינים בעיר העתיקה לבלתי נסבלים.

זשנת 1997 חולקה חברון לשני חלקים. רוב העיר נמצא כיום תחת שליטת הרשות הפלסטינית,
זבל העיר העתיקה שבמרכזה מערת המכפלה ומסגד אל איברהימי – אזור שבו חיו אז 50 אלף
זלסטינים וכ'500 ישראלים נשאר בשליטה ישראלית ומתנהל בו משטר קיצוני של הפרדה על
זסיס אתני. מצב זה, שאין דומה לו בישראל ובשטחים הכבושים, נמשך פחות או יותר ללא שינוי
זד: היום.

זברון על מסך הקולנוע

זתמונות האודירויזואליות הראשונות שהגיעו מהעיר חברון בראשית הכיבוש היו יומני קולנוע והופקו שבועות ספורים לאחר כיבוש העיר ב-1967. יומני הקולנוע היו המדיום האודירויזואלי דוקומנטרי היחיד שהיה קיים בארץ בתקופה זו, טרם הקמת הטלוויזיה הישראלית. סרטוני זשחורלבן הקצרים שהוקרנו לפני סרטי קולנוע, היו מהירי קצב, עמוסים במוזיקה הוליוודית מלווים בקריינות מלאת פאתוס.

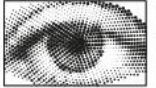
ומני הקולנוע, שמומנו חלקית בידי המדינה, כמעט שלא הציגו ביקורת על הכיבוש. סרטונים דוגמת **חתונה בחברון (1967)**, שיקפו היטב את הלך הרוח האופורי של הישראלים לאחר הניצחון מלחמה. הגדה המערבית ורצועת עזה שנכבשו במלחמה ריתקו את הישראלים. הם הוקסמו והיופי ומהאונטיות לכאורה של הטריטוריות האוריינטליות החדשות האלה שנוספו למדינה בן יל.

זברון, עיר האבות, משכה את תשומת לבם של יוצרי היומנים יותר מכל עיר אחרת בגדה זמערבית (למעט ירושלים). הסרטונים שראיתי על העיר מהשנים 1967 ו-1968, תריסר בערך, זצירי תמונה אופורית של עיר אוריינטלית סואנת ובלתי מפותחת, המזמינה בחום את הצופה וכן את התייר, החייל והמתנחל) אל תוך שווקיה הצפופים וסמטאותיה העתיקות. אבל אז, תוך זודשים מספר, משתנה הטון והנרטיב, ובבוגדנות חסרת הצדקה, חברון "נועצת סכין" בגבו של זכובש המייטב בסדרה של פעולות צבאיות שמבצעים מורדים מקומיים. פעולות טרור אלה זמיטות על תושבי העיר עוצרים, חיפושים בבתים וגזירות אחרות. סרטוני החדשות, המתארים יק את תוצאות הפעולות האלה, אינם מספקים שום מידע בנוגע להשקפות הפלסטינים בעניין זכיבוש או להתנגשויות והמחלוקות הרבות שהיו מאחורי הקלעים בזמן ההתיישבות החדשה של הודים בעיר.

זדינה של ערוץ אחד

זידור הטלוויזיה הראשון של רשות השידור הישראלית ב-1968 סימן את סופו של עידן יומני זחדשות שנמשך כשלושים שנה, ואת תחילתם של שני עשורים של ערוץ טלוויזיה יחיד בארץ. זמעבר מיומני חדשות בקולנוע לחדשות טלוויזיוניות של ממש היה מהפכה מבחינת העומק הרצינות של התייעוד שהובא לפני הצופים. הכתבות התארכו, המוזיקה הפומפוזית הוסרה מהם, מזו גם הקריינות מלאת הפאתוס. הדימוי המצטייר מתיעוד זה איפשר להתרכז יותר בעובדות זמועברות (או שאינן מועברות בו), ופחות באופן ההגשה הבולט כל כך שאפיין את יומני הקולנוע. זופה הטלוויזיה הישראלית בשנות ה-70 היה בוודאי ער לקיומה של חברון וליישוב היהודי ההולך גדל בה, שכן סיפור זה זכה לסיקור בלתי מבוטל. כתבות רבות במהלך שנות ה-70 הרחיבו את זיריעה והסיפורים החדשותיים העשירו בהדרגה את מגוון המידע ונקודות המבט שהונגשו לצופה זישראלי.

זן שקיימות דוגמאות יוצאות מן הכלל, ניתן לומר שבתחילה כתבי הטלוויזיה, כמו יוצרי זסרטונים שקדמו לה, כמעט שלא ערערו על הנרטיב של השלטון בדבר חידוש היישוב היהודי זחברון. עם זאת, כבר באמצע שנות ה-70 החלו הכתבים לכלול גם את השקפתם של הפלסטינים

דיווחיהם על חברון, ואף להביע ביקורת הולכת ומחריפה על הטקטיקות הנכלוליות ולעתים זלימות שנקטו המתיישבים בחברון לצורך ביסוס ההיאחזות היהודית-ישראלית בעיר זפלסטינית. דבר מעניין הוא שהשינוי ההדרגתי הזה בדיווחים התרחש בד בבד עם שינוי בשלטון ישראל ובסתירה מסוימת לו.

1977, אחרי 29 שנות שלטון של מפלגת העבודה, עלתה לשלטון מפלגת הליכוד. במסע הבחירות זבטיח בגין לבחוריו העתידיים לתמוך ביישוב הגדה המערבית ולהגבירו. היינו מצפים אפוא זה הסיקור הביקורתי על הכיבוש יתמעט תחת השלטון החדש. אבל למרבה הפלא, עיתונאי רשות זשידור כמו השתחררו באותם ימים מכבלי הנאמנות לפוליטיקאים. נדמה שעכשיו מצאו לנכון 'זווח באופן אקטיבי וביקורתי יותר. אפשר שזה היה בגלל תחושה של פריקת נטל האחריות כלפי ז'בוסיים' החדשים שלהם (שהרי לפקידים שמינו אותם כבר לא הייתה השפעה). ואפשר שזה היה יסיון להשיב את ממוניהם הקודמים לשלטון או פשוט תוצאה של התמקצעות ומחויבות בקרב זעיתונאים שפעלו בתקופה זו. יהיו הסיבות אשר יהיו, בניגוד לסיקור השטוח יחסית שלה זכתה רשת ההתנחלות בחברון עשור קודם, הסיקור החדשותי בסוף שנות ה-70 חשף בפני הציבור את יחסים המוזרים ששררו בין המתנחלים לממשלת ישראל.

דוגמה לכך היא סדרת הכתבות שבה סוקרה פרשת השתלטות מתנחלי קריית ארבע על "בית זדסה" ב-1979. השתלטות זו (בדומה למהלך שעשו המתנחלים עשור קודם לכן ב-1968 כשפלשו למלון בעיר) החלה בניגוד לרצון הממשלה בתחילת 1979 והושלמה בתמיכת הממשלה ב-1980. על זמהלך ניתן ללמוד מכמה כתבות עוקבות שהופקו על הנושא במשך התקופה. הבית המכונה "בית זדסה" היה שייך לפני כן לקהילה היהודית של חברון של לפני 1929. בזמן השלטון הירדני הפך זמבנה ל"נכס נפקדים" שעל שמירתו מופקד הכוח הכובש, בדומה לרכוש הפלסטיני הרב שנשאר לתוך מדינת ישראל ב-1948, והושכר על ידי ממשלת ירדן לאונר"א על מנת שזו תפעיל בו בית ספר. ל פי החוק הבינלאומי, כיבוש זמני צבאי של השטח אינו אמור לשנות מצב זה. מתנחלי חברון זצידם דרשו מהצבא במשך שנים לפנות מהבניין את אונר"א ולאפשר להם ליישב את הבית, זולם הצבא, הממשלה ואף בתי המשפט בישראל התנגדו למהלך משלל סיבות משפטיות מדיניות.

כתבות שהופקו על "משבר בית הדסה" נראה כיצד בזכות עקשנותם של המתנחלים ודריסת גלם במסדרונות הממשל עלה בידם לקבל את תמיכת הממשלה במהלכם. בסופו של דבר, הם זקימו באותו בית הדסה היאחזות מוכרת וחדשה בלב האוכלוסייה הפלסטינית בחברון, בניגוד לעמדתה הרשמית של הממשלה ובניגוד לפסיקה. מעבר למידע שניתן בסיקור של ערוץ אחד ז'פרשה זו, ניכר ברצף הכתבות גם אותו השינוי שחל בתקופה זו ברוח הדיווחים על הכיבוש. זכתבות חשפו את "אחורי הקלעים" של המצב המוזר, וסיפקו הקשר ואינפורמציה שאיפשרו ז'צופה מבט אירוני יותר על צילומי המתנחלים בעלי העיניים הנוצצות בבניין העתיק, שיהפוך להמשך השנים למוקד חיכוך ו אלימות בלתי פוסקים.

שנות ה-80, העמדה הביקורתית שמאחורי כמה מהכתבות של רשות השידור אף החריפה. זיתונאי הרשות אהוד יערי מראיין בכלא את חברי החוליה שביצעה את הפיגוע ב"בית הדסה" 1980 – פיגוע שבזכותו הוכרה ישיבת המתנחלים בבית באופן חוקי על ידי הממשלה. עצם זראיון שערך יערי עם אותם אנשים שנחשבו בעיני הישראלים מחבלים היה חתרני. יערי והעורך זאחראי עליו לא הסתפקו בכך ואף איפשרו למראוינים לתת הקשר פוליטי היסטורי לפעולתם.

1983: חשף העיתונאי **אורי גולדשטיין**, בכתבתו הסוקרת 15 שנה ליישוב יהודי בחברון את נוכניתם של המתנחלים לדחוק כליל את האוכלוסייה הפלסטינית אל מחוץ לחברון העתיקה, ואף זיג לראשונה בפני צופי הערוץ הראשון את אי-הרצון המופגן של חלק מהחיילים להשתתף: שמירה על ההתנחלות.

זואיל וישראל הייתה, למן הקמת הטלוויזיה של רשות השידור ב-1968 ועד סוף 1990 מדינה של רוח אחד, יש להניח שישראלים רבים נחשפו לכתבות אלו, כמו למאות כתבות אחרות שסיפקו ידע, אתגרו ולעיתים אפילו ביקרו את הכיבוש המתמשך ואת מפעל ההתנחלות.

בר זה מעלה מחדש את השאלה שאיתה פתחתי – מה אנו יכולים ללמוד מכך שביקורת על כיבוש ועובדות אובייקטיביות על המתרחש בו היו מונחות באופן גלוי בפני החברה הישראלית: אותה התקופה? האם במבט לאחור עובדה זו מלמדת אותנו משהו על החברה הישראלית? משהו ל: הכיבוש עצמו? או אולי משהו על משמעותו או חוסר משמעותו של תיעוד?

זין כמובן תשובה ברורה לשאלה הזו, אולם מה שברור הוא שבשלהי שנות ה-80, כאשר זפלסטינים בשטחים פתחו באינתיפאדה, התקוממות בלתי חמושה נגד המשטר הישראלי, רוב ישראלים, שבבתי רובם ככולם היו מכשירי טלוויזיה, לא הבינו ולא הזדהו עם תביעתו של העם זכבוש לחירות, לזכויות אדם ולמדינה.

צילום הרחוב לצילום הנפש

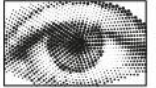
זאינתיפאדה הפלסטינית הראשונה פרצה כאמור ב-1987. היא הסתיימה בראשית שנות ה-90, אשר התחיל משא ומתן בין ישראל לאש"ף ועורר בכל הצדדים תקוות שהשלום במזרח התיכון זוף סוף בפתח. הן ארצות הברית והן מדינות אירופה היו מעורבות במידה רבה בתהליך השלום, עקב כך סוקר באותן שנים הסיפור הישראלי-פלסטיני ביתר שאת על ידי התקשורת המערבית.

ה: בעת, הוקמו בשנות ה-90 תחנות ערביות של טלוויזיה לוויינית, שהתעניינו גם הן בסכסוך וגללו זיפור מקביל מנקודת מבט שונה לגמרי, שיועד לקהל צופים אחר לחלוטין – העולם הערבי.

אותם ימים השתנה סיקור הכיבוש באופן משמעותי גם בתקשורת הישראלית, שכן במקביל 'אותם תהליכים פוליטיים של תחילת שנות ה-90 הפכה ישראל למדינה מרובת ערוצים – דבר זהשפיע עמוקות על כל תחום העשייה הקולנועית/חדשותית שלה.

זאן אתמקד בשינוי אחד שחל בתקופה זו, והוא עלייתו, באותן שנים, של הסרט התיעודי העצמאי זארוך. פורמט זה מילא תפקיד מרכזי בתיאור הכיבוש בשנות ה-90 המאוחרות ובעשור הראשון 'מאה הנוכחית. יש לומר שגם בעשורים הראשונים לכיבוש הופקו כמה וכמה סרטים תיעודיים ל: הכיבוש בידי במאים ובמאיות ישראלים, אם כי סרט תיעודי ארוך שהופק בחברון לפני שנות ז'90 זו לא עלה בידי לאתר. על כל פנים, באמצע שנות ה-90 התחוללה בישראל "מהפכה זוקומנטרית" שלא פסחה על העיר חברון.

זהתפתחות של טכנולוגיית הווידאו בשנות ה-90 וכניסתן לשוק של מצלמות ופורמטים חדשים זולים שאפשרו לצלם הרבה, בזול ובאיכות שידור, עודדו יוצרים בכל העולם לצאת להפקת זרטים דוקומנטריים עצמאיים בוידאו. בישראל, כאמור, הצטרפו לנסיבות טכנולוגיות אלו גם זובדת הקמתם של הערוצים החדשים (קשת, רשת, טלעד והכבלים), שנוקקו לתוכן, וזה הופק זבורם על ידי מפקים עצמאיים. באותה תקופה גם הוקמו בארץ קרנות קולנוע חדשות ("הקרן

ז'חדשה", ולאחר מכן "קרן מקור" שתמכו בקולנוע תיעודי, וגל היצירות התיעודיות הישראליות ז'ורר עניין בקרב הצופים בארץ ובעולם ועודד הפקות נוספות.

ז'ים מהיוצרים שעסקו בקולנוע תיעודי נמשכו להתמודד עם סוגיות קיומיות מרכזיות בחברה ז'ישראלית ובינן הכיבוש, שבאותה תקופה חתם כמעט שלושה עשורים. כך יצא שבשלהי שנות ז'90 הופקו כמה סרטים תיעודיים בחברון, ובהם: **בבונקר של אלוהים של מיכה פלד; מה ז'ראיתי בחברון של נואית ממשורר ודן גבע; תל רומיידה של רות ולק; אסורות של ענת אבן ועדה ז'ושפיז, ועוד.**

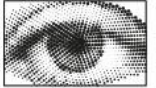
ז'סרטים התיעודיים הארוכים יותר, שאת רובם הפיקו קולנוענים ישראלים, תיעדו את הכיבוש ז'אופן עמוק ומפורט יותר מכתבות הטלוויזיה שקדמו להם. בשל אורכם, הסרטים הדוקומנטריים ז'אלה חייבו את יוצריהם לספק יותר חומר ולהתחייב לנקודות מבט שממנה יספרו סיפורים ז'ורכבים יותר. דבר זה דורש מתווה ההפקה שונה בתכלית מזה של כתבת חדשות, ובדרך כלל ז'ורש מיוצרי הסרט לבלות זמן רב יותר במחיצת המצלמים, לפתח יחסי קירבה איתם ולרכוש ז'ת אמונם.

ז'חת ההשפעות של עשייה תוך כדי שהייה במקום היא האפשרות לתעד אירועים בזמן אמת. ז'מבט נוסף אל עידן החדשות שאותו סקרתי בפרק הקודם ניתן להבחין שאירועים בעיר חברון ז'וקרו כמעט תמיד על ידי עיתונאים שהגיעו למקום לאחר שהאירוע שאותו נשלחו לסקר כבר ז'סתיים. ולכן, הדיווחים החדשותיים על עימותים שונים כללו בעיקר צילומי B-role, תיאורי ז'רין וראיונות. האסתטיקה של סרטי התעודה הארוכים שנוצרו בשנות ה-90 שונה. אותה ז'נוכחות הממושכת של יוצרי סרט תיעודי במקום גורמת לכך שאירועים מסוימים מתרחשים ז'סופו של דבר בזמן שהיוצרים נמצאים במקום וכל שעליהם לעשות הוא לכוון את המצלמה ז'לצלם את מה שקורה לנגד עיניהם. ההבדל הזה בולט לעין כשצופים בסרטים הארוכים משנות ז'90 ותחילת שנות ה-2000 בהשוואה לכתבות של שנות ה-90 וה-80.

ז'סרטו של **מיכה פלד, בבונקר של אלוהים**, לדוגמה, יש תיאור חסר תקדים של חיי היומיום של ז'מתנחלים בחברון בחודשים שלפני הטבח במערת המכפלה. ואילו **אסורות של ענת אבן ועדה ז'ושפיז** שוטח לפני הצופים באופן פשוט ומצמרר את הבלתי אפשריות של הקיום הפלסטיני תחת ז'שטר ההפרדה שהונהג בחברון לאחר הטבח. סרטים אלה, ואחרים מאותה תקופה, נתנו ז'ראשונה לצופים הישראלים לחזות בצילומים של אירועי חיים הקשורים בכיבוש המתמשך ז'חברון, ובאלימות והדיכוי בפועל, הנלווים לשליטה ממושכת בשטח. בד בבד, בסרטים האלה, ז'ארוכים יותר ומרובי האיכויות הקולנועיות, עלה בידי הקולנוענים לפתח דמויות, לאפשר לצופה ז'ראות את הסיטואציה דרך נקודת מבטן, לשים את עצמו במקומן ולהבין טוב יותר לנפשן.

ז'צלם מ"בצלם"

ז'קודת המפנה הבאה בסיפור של תיעוד הכיבוש מתרחשת לטעמי בשנים הראשונות של האלף ז'שני וגם היא קשורה באופן ישיר להתפתחויות טכנולוגיות שונות. בשלהי שנות ה-80 ובמהלך ז'נות ה-90 החלו מצלמות וידאו ידניות (handycams) ופורמט הסופר-8 בתחום התיעוד משפחתי. ז'שנות ה-90, עם השתכללותן, הן הפכו גם למכשיר תיעוד נפוץ. למרות הבעיות האסתטיות ז'זכוכות בחומרי הווידאו המצלמים במצלמות היד הקטנות – כגון איכות טכנית ירודה ותנועת

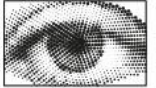

וצלמה תזזיתית – החלו גם יוצרי סרטים דוקומנטריים וגם עיתונאים להשתמש בהן, וגילו והצופים מייחסים אותנטיות לאיכות הטכנית הנמוכה ולהשקפה הסובייקטיבית לכאורה של זחומרים שצולמו כך. גם חברות חדשות ישראליות וזרות סופן שוויתרו על הסטנדרטים זמחמירים של אות הווידאו שבהם החזיקו בעבר ושידרו במקרים לא מעטים בחומרים שצילמו זנשים מהציבור הרחב במצלמותיהם הביתיות. סוכנויות חדשות מסוימות אף עודדו "תיעוד זקטיביסטי" שכזה. בעימותים של האינתיפאדה השנייה, שפרצה בגדה, בעזה ובתוך ישראל ספטמבר 2000, למשל, סוכנויות חדשות זרות חילקו מצלמות יד לצעירים פלסטיניים שהשתתפו הפגנות השונות אל מול הצבא. שיטת ההפקה הזאת הניבה כמות גדולה של תמונות שצולמו ומקומות מסוכנים מאוד, מקומות שעיתונאים וקולנוענים לא תמיד היו רוצים להימצא בהם עצמם.

זתפרצותה של האינתיפאדה הפלסטינית השנייה סימנה גם את סוף תהליך השלום של שנות ה־90 את תחילתה של התקופה האלימה שזעזעה את חברון ואת רוב הגדה המערבית, את עזה ואת שראל. ההתקוממות הפלסטינית השנייה כללה הפגנות המוניות, כמו גם מתקפות חמושות על ה"יל ופיגועים כנגד מטרות אזרחיות שגבו מאות קורבנות ישראלים. ישראל, מצידה, הגיבה עוצמה צבאית וחדרה לראשונה במטוסים ובטנקים לערים פלסטיניות, תוך הרג של אלפי זורחים. העיר חברון הייתה לשדה קרב. משטר ההפרדה שהשיתו הצבא והמתנחלים בשנות ה־90 זפך קיצוני הרבה יותר. הצבא הכריז על חלקים נרחבים בעיר העתיקה אזורים "סטריליים". אזורים אלו נאכפו מגבלות קשות על חופש התנועה של הפלסטינים. תנועה ומסחר פלסטיניים אסרו באזורים מרכזיים בעיר, ולעיתים תכופות הוכרוזו עוצרים ממושכים. מילוי צרכים סיסיים – כדוגמת יציאה לבית הספר או לבית החולים, ביקור חברים או קניית מצרכים – היה משימה בלתי אפשרית כמעט, שלא לדבר על קיום עסקים ומסחר. גזירות ההפרדה של הצבא מו גם אלימות המתנחלים והשיתוק הכללי שיצר השילוב בין שני הכריחו משפחות פלסטיניות בות מהעיר העתיקה של חברון לחפש מפלט זמני במקומות אחרים על מנת שיוכלו לחיות ביטחון יחסי, לשלוח את ילדיהם לבית ספר ולהתפרנס באופן כלשהו.

יך השנים 2002 ל־2003 החלו פעילים פלסטינים ועמם פעילים בינלאומיים וישראלים לפעול אופן משותף כנגד הכיבוש באופן שהתבסס על התנגדות עממית בלתי חמושה. התנועה, אותה יתן לכנות באופן רחב "תנועת הסולידריות" נבנתה למעשה משלל תנועות וארגוני זכויות אדם זונים שהחלו לשתף פעולה אלו עם אלו. מטרת התנועה הייתה לפתח כלים בלתי אלימים שיחשפו זת מנגנוניו של הכיבוש, ישללו את הצדקתו בעיני החברה הישראלית והעולם. בין 2004 ל־2005, תקופה שבה הייתה ירידה ברמת הפעולות הפלסטיניות החמושות בחברון כמו גם הנמכה זסוימת של הלחץ הצבאי על האוכלוסייה, החלו פעולות התנגדות כאלו להתרחש גם בחברון. זטרת ההפגנות והפעולות המחאתיות השונות הייתה להילחם במנגנון הפרדה ולגרום לרשויות זישראליות לרסן את אלימות המתנחלים והצבא בעיר. הפעילים היך לאומיים והישראלים זהשתתפו בפעולות אלו הביאו עמם מצלמות יד. מצלמות אלו הפכו חיש מהר לכלי חשוב של ננועת ההתנגדות.

זשה לנו לדמיין את זה היום, אבל בתחילת שנות ה־2000 – מצלמות הטלפונים הניידים היו דירות עדיין. אותן מצלמות טלפון שהיו ברשות תושבי השטחים אז סיפקו תמונות באיכות

רודה ולא יכלו להקליט ולא לאחסן הרבה חומר מצולם. מסיבה זו, מצלמות היד אפשרו לפתע להנציח תקריות אלימות רבות מצד המתנחלים והצבא. חברות החדשות פרסמו סרטונים האלה חשפו בפני הציבור הישראלי והבין לאומי את האלימות השרירותית והשגרתית בחברון. במקרים מסוימים גם סייעו תמונות אלו בהגשת תלונות של תושבים נגד מתנחלים וחיילים ואף הגשת תירות לבג"ץ. דבר זה עודד את התושבים והפעילים שתמכו בהם וקידם את הרעיון שהגברת זתיעוד של חיי היומיום בעיר יכולה לעורר מודעות בקרב החברה הישראלית, כמו גם לעוד לחץ ינלאומי על ישראל שיתרום לשינוי המצב.

זביב שנת 2005, יזמה עמותת "בצלם" פרויקט וידאו שנועד לקדם את המטרות הללו. "פרויקט זמצלמות" נועד לחשוף הפרות של זכויות אדם תחת הכיבוש. במסגרת הפרויקט חולקו עשרות זצלמות לתושבים פלסטיניים בגדה המערבית אשר באמצעותם יכלו התושבים לתעד את זמרחש בסביבתם. מה שמעניין ב"פרויקט המצלמות" הוא שהאלימות הכרוכה בכיבוש היא לא זדבר היחיד שהונצח בו. לעיתים הצילומים מראים תמונות אינטימיות של חיי משפחה, זמצולמים על רקע המציאות האלימה. דוגמה מצוינת לכך היא הסרט **קלטות השלג** (Snow Tape), עבודה דוקומנטרית נדירה של הקולנוען הישראלי **מיכאל זופרנר**.

שנים 2005–2007 שוב השפיע ציון דרך טכנולוגי על מסלולו של תיעוד הכיבוש – טכנולוגיית זסטרמינג הפכה זמינה לכל גולש דרך אתר YouTube. בין רגע, חדשות וסיקור תיעודי בכל זעולם שוחררו מהתלות הבלעדית במתווכים הישנים כמו עיתונאים, קולנוענים, עורכים מפיצים. בזמנים שבהם מילת החיפוש "חברון" מעלה אלפי סרטונים ב־YouTube, קשה לדמיין נקופה, לא רחוקה כל כך, שבה כתבת חדשות או סרט תיעודי היו האפשרויות היחידות לראות ימויים מחברון.

2007, סרטון אחד שצולם בחברון והופץ על ידי "בצלם" זעזע את הצופים בישראל ובכל העולם. זשפחת אבו עיישה משכונת תל רומידא בחברון – העבירה לרכז "פרויקט המצלמות" קלטת. זתנדב "בצלם" שצפה בה מצא קטע שהמשפחה אפילו לא ראתה צורך לדווח על קיומו, מפני זבעיניהם, כפי הנראה, זאת הייתה תקרית שגרתית. אורך הקטע המדובר כשתי דקות. המצלמה, זאפשר להבין שאישה פלסטינית מחזיקה בה, מצלמת מתוך מה שנראה ככלוב מגודר. אישה זחרת, מתנחלת, עומדת ברחוב מחוץ לכלוב. היא ניגשת למצלמה שהאישה הפלסטינית מנסה ז'אחוז בה ומצווה:

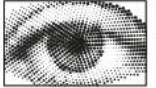
מתנחלת:

כנסו לבית! תסגרי ת'דלת!

זאישה המצלמת מביעה התנגדות.

פלסטינית:

לא רוצה להיכנס הביתה. לא רוצה לסגור את הדלת.

שמע גם קול של גבר.

גבר:

יאללה עופי הביתה!

שהמצלמה זזה בפראות, רואים שהגבר הוא חייל ישראלי והכלוב הוא רשת ברזל המגדרת דלת
זל בית שממנו הפלסטינית מנציחה את התקרית. המתנחלת ממשיכה לשהות שם בסבר מאיים
פתאום מתקרבת למצלמה במהירות. היא נכנסת ל"כלוב" ומכה במצלמה, שמתנדדת מהמכה.

מתנחלת:

תעיפי ת'מצלמה! סגרי ת'מצלמה!

פלסטינית:

תתקשרו למשטרה. מה היא רוצה מאיתנו על הבוקר?

חייל:

(הפלסטינית כנראה דיברה אליו) נראה לך שאני מבין ערבית?

זמתנחלת מתקרבת שוב אל המצלמה בנפנוף אצבע מתרה. אבל הפעם היא רק מקרבת את פניה
'כלוב ומתחילה לסגן אל הפלסטינית:

מתנחלת:

שרמוטה... שרמוטה... שרמוטה...

זפלסטינית, שנדמית כחיה הכלואה בכלוב, משיבה בסערת רגשות.

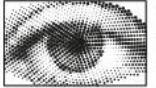
פלסטינית:

את בעצמך! את בעצמך!

שלב מסוים, המתנחלת ממש מקרבת את פניה למצלמה, כך שרק רשת הברזל מפרידה ביניהם
בין המצלמה, ומייללת בצורה מוזרה:

מתנחלת:

שרמוטה... שרמוטה...

זדבר נמשך כשתי דקות. ברגע מסוים, אחת הנערות הפלסטיניות יורקת על המתנחלת, וזו יורקת חזרה.

מתנחלת:

שרמוטה את וכל הבנות שלך.

דיר בלאק אם אתם פותחים פה את הדלת.

זרטון זה, שזכה לכינוי "סרטון השרמוטה" נעשה ויראלי מיד. מאז שהועלה לרשת צפו בו זיליוני אנשים בישראל ובעולם. הסרטון מייצג בעיניי נקודת מפנה בתיעוד הכיבוש. המאורע מוצג בסרטון הוא עניין יומיומי בחברון, ריב בין מתנחלת לפלסטינית. לכאורה זה אירוע הרבה חות חשוב מאירועים אחרים שצילמו צוותי חדשות באותה תקופה, ולוודאי לא היה מצדיק וצאת צוות צילום לשטח, ובכל זאת, הסרטון – בהשפעתו הכמעט גופנית – גורם לצופה זעזוע חלחלה ובכך מבהיר לצופה באופן מטלטל, את קיצוניותו של משטר הכיבוש בחברון ואת זאווירה המסוכנת והאלימה המלווה את החיים בעיר. הכלוב שבנתה המשפחה הפלסטינית בכדי להתגונן מהתקפות השכנים, החייל שלא עושה דבר אבל מזכיר את יחסי הכוח בין הצדדים, זאלימות שמגולמת בשפת הגוף של המתנחלת - כל אלו פרטים אותם מעביר הסרטון לצופה בו - זחווה אותם כאילו הוא נזרק לרגע אל אמצע המציאות הקיצונית. מאז הפצת סרטון ז"שרמוטה" ועד היום הסרטה והפצה מקוונת של חומרים הייתה לרכיב חשוב במאבק נגד זכיבוש. כתוצאה מכך, נשזרו זה בזה תיעוד מסוג חדש ומאבק מסוג חדש. את הצורה הזאת של זהתנגדות התחיל "בצלם" ב"פרויקט המצלמות" שלו. אבל מאז, קבוצות של פלסטינים, זתנחלים וגורמים בצבא, כולם מצלמים ומעלים לרשת סרטונים המשרתים כל אחד את השקפתו ל: הסיפור של חברון.

ל החשיפה הבלתי מבוקרת של תקריות חיות תחת שלטון הכיבוש העמיד את ממשלת ישראל מצב לא נוח. הצבא, כמו גם המתנחלים (בנפרד), מנסים גם הם לייצר ולעלות סרטונים בניסיון להטות את השיח לכיוון הרצוי להם, אבל ניתוח של הסרטונים הללו, לפחות עד 2015–2016 זשאליהם אתייחס בהמשך), מראה לטעמי שצילום המציאות החברונית מ"נקודת המבט" של זצבא מתקשה לספר סיפור שונה באופן מהותי על החיים בעיר הנמצאת בסופו של דבר תחת זיבוש צבאי ישראלי ושמתיקיים בה אותו משטר הפרדה קיצוני. יחד עם זאת, סרטונים כדוגמת זוק זה קסבה, שבו צילמו עצמם חיילי נח"ל כשהם רוקדים בלב מרכז חברון השוממת מתושביה עקב הגבלות התנועה) או זיילים מאכילים ילדים פלסטינים רעבים בחברון מצליחים (אם זתעלמים מאספקטים מסוימים בהם) לעורר סימפטיה לחיילים, המצטיירים דרכם כנערים זשומרים על חוש הומור ואהבת האדם במהלך משימת השליטה בעיר.

חזור לרגע לשנים הראשונות של "פרויקט המצלמות" – ישראל מצאה עצמה ניצבת בפני בעיה: זה לעשות עם ריבוי המצלמות הפתאומי הזה בשטחים ועם "יחסי הציבור הרעים" שהוא מייצר זכיבוש? יש לשער שהחרמת מצלמות נשקלה, אבל בסוף העשור הראשון של המאה מצלמות של

ולפונים סלולריים נעשו נפוצות כל כך שניתן לשער שכל ניסיון למנוע צילום יצולם גם הוא וייצר ימזיק נוסף שלא ישרת את התדמית של ישראל כדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון.

סרטון ולהכניס גם סטיל: [RA1]הערה

זגמה לבעיה הזו מגולמת בסרטון **מעצר של ילד** שצילם מתנדב "בצלם" בחברון ב־2013 ובו ותועד רגע שבו חיילים מחליטים לעצור ילד בן חמש שלכאורה השליך אבן לעברם זמן קצר קודם לכן. בסרטון רואים את החיילים מורים לתושב העיר לאחוזו בידו של הילד ולעלותו איתם לגיף זהאמר. הילד בוכה בכי תמרורים. הוא מפחד להיכנס לגיף. נער אחר שכנראה מכיר את הילד נסה להרגיעו ללא הצלחה. התמונה מכמירת הלב של ילד בן חמש ממרר בבכי תוך שהוא מורם זל תוך גיף צבאי נעשתה ויראלית מיד והייתה לעוד איקון לגרוטסקיות והטירוף שבכיבוש וישראל. גולשים ששתפו את הסרטו השתמשו בגרסה ערוכה הממוקדת באותן שניות נוגעות ללב ובהן ניתן לחוש את האימה של ילד המועלה לגיף. אולם המשך הסרטון (שהופץ במלואו על ידי בצלם) מציף בפני הצופה משמעויות נוספות. בשלב מסוים הילד נרגע. החיילים לוקחים אותו לביתו ומוצאים את אביו. האב נעצר, וכל החבורה צועדת למוצב הסמוך שם נאזק האב, עיניו זכוסות והוא יושב וממתין, לא ברור למה, כשילדו עמו. ברגע זה קורה דבר שמבהיר היטב את וודעות הצבא לנוכחותן המתמדת של מצלמות. למקום מגיע קצין. מספיק לו מבט אחד כדי להבין את הדימוי הנוצר דרך עדשות המצלמות הנוכחות סביב. הוא מסביר לחיילים בסבלנות את זשפתם האמתית של מעשיהם ואת הצורך לחשוב על הצטיירות הדברים בתקשורת.

קצין:

תכניסו תיילד רק לתוך ה... זה... שלא נצטרך לצלם אותו

חיילים:

נצטרך מה?

וקצין מסביר.

קצין:

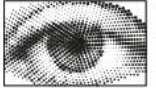
כל הפעולות האלו... בהיבט ההסברתי... אתם עושים נזק.

אז הקצין מסתובב ומצביע על המצלמה.

קצין:

הוא יושב פה מאחורה...

זוא מבין שמקליטים אותו ועוצר כדי לפנות אל המצלם בערבית.

קצין:

אתה יכול להתרחק בבקשה?

זמצלמה מתרחקת צעד אחד אבל נשארת קרובה למדי לקצין ולחיילים.

קצין:

עוד קצת אם אפשר.

זמצלמה מתרחקת עוד צעד. הקצין נאנח ופונה שוב אל החיילים.

קצין:

יש פה... דווקא המצלמה שלו זה לא "בצלם". אבל יש פה תמיד איזה זין כזה בצד

עם מצלמה שהתפקיד שלו... לתפוס אתכם עושים את הטעות המיותרת...

ס הסיטואציה הזו, כמו הסיטואציה בסרטון ה"שרמוטה" מעבירה הרבה פרטים על המציאות ומתוכה היא נלקחת. הקצין לא עושה כלום לאדם המצלם אותו. תחת זאת הוא מנסה לשפר את נדמיתו הכללית של כוח המשטר. ולהלכה, בתשובה לשאלתה שהציגה המחלקה המשפטית של "בצלם" לצבא, שלח הפיקוד המרכזי של הממשל הצבאי מכתב המבהיר כי הפלסטינים תושבי זשטחים רשאים לצלם את המתרחש סביבם ושאסור לצבא להגבילם בזאת, למעט במקרה של זיוס ביטחוני ברור. הסרטון שצולם ב-2013 מעיד אולי על מבוכה מסוימת בחברה הישראלית והתקיימה בתקופה שבו צולם בנוגע לסרטונים של "בצלם" והשפעתם על המצב בשטחים.¹ האם זמצלמות כובלות את ידי הצבא, כפי שטוענים המתנחלים? האם הן מרסנות את פעולות הצבא, פי שטוענים פעילי זכויות האדם? האם הן מעוררות אנטישמיות בעולם, כפי שטוענים פוליטיקאים המסיתים את תומכיהם נגד "בצלם"? או שמא המצלמות דווקא נותנות 'גיטימציה מסוימת לפעולות ישראל בכך שהן מוכיחות (כמו במכתב שזכר לעיל לדוגמה) שהיא מוקרטיה המתירה תיעוד של פעולות השלטון בהקשר של הממשל הצבאי?

ארבע השנים שחלפו מאז צילום הסרטון הזה השתנה מאוד השיח בחברה הישראלית סביב עילות "בצלם". מאמץ רב מושקע בדרגי השלטון הגבוהים ביותר בישראל לעשות דהלגיטימציה אף דמוניזציה ל"בצלם" ולמתג את פעילות הארגון כ"בגידה". ראש ממשלת ישראל ושרים וספים מסיתים בצורה מסוכנת נגד הארגון, בניסיון ברור להפחיד את עובדיו ומתנדביו, וכתוצאה והסתה מתמשכת זו משרדי הארגון זקוקים כיום לאבטחה סביב השעון – כל זאת עבור פשע ילום המציאות והפצתה.

מתועד של אתמול הוא המתעד של היום

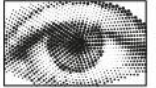
יתן להתווכח על מידת ההשפעה של סוג התייעוד שהתפתח בעידן הסטרימינג, אבל בעיניי השינוי זמשימעותי שיש להתבונן בו הוא שהמתועדים של אתמול הם המתועדים של היום. הצלמים זאוחזים במצלמה ובטלפון בחברון בעשור האחרון הם בדיוק אותם אנשים שהיו לפנינו נושא 'חומרי תעודה שהפיקו העיתונאים וקולנוענים שאת עבודתם סקרתי בפרקים הקודמים. בתהליך זתייעוד המסורתי, המתעד היה חיצוני לקהילה ודיווח על המציאות בחברון. היום המתעד הוא זלק מאותה המציאות המתועדת, והוא אף בעל עניין בה. המתעד של היום משוחרר מהצנזורה זל מפקים, של עורכים ושל משדרים, ויכול לדווח על המציאות שהוא חי בה לכל העולם. המצב זזה הוא שווינוי הרבה יותר מהמצב הקודם, אבל אינו נטול בעיות משל עצמו. אתייחס כאן 'כמה שאלות שמעלה סוג התייעוד החדש: שאלת ההקשר, הפיכת השוט או הסקוונס ליחידה זולנועית בפני עצמה וההשפעה הישירה של השיח על בחירות המתעד.

'אור השינוי בצורת הייצור וההפצה הנוכחיים של תיעוד, כדאי להרהר במשמעות השינויים על נושג ה"הקשר" (context). המתעד המסורתי, שעבד עבור כלי תקשורת כלשהו, היה אחראי 'לספק הקשר לדימויים ולקולות שהביא, ובדרך כלל היה כפוף לעורך אחראי שקבע את סדר היום את הסטנדרטים של ההפקה ושל ההפצה. ברור שלדעותיו האישיות של המתעד והאחראיים עליו זייתה השפעה על החלטות התייעוד והעריכה, אבל היותם חלק ממערכת חייבה אותם בדין וחשבון זל בחירותיהם. מנגנון השיתוף, שהוא מנגנון ההפצה לחומרי תיעוד אקטיביסטי, מבטל את זתפקידים הללו כמו גם את הצורך לתת דין וחשבון למישהו או לעמוד בסטנדרטים כלשהם. זצופה באינטרנט הוא בעצמו אחד המפיצים והוא חופשי לספק כל הקשר שעולה על רוחו 'תמונות שהוא משתף, שכן פלטפורמת הסטרימינג (YouTube, Facebook או כל רשת חברתית) זינה מציבה דרישות כלל בנושא. יוצא שאין עוד אחריות מערכתית בנוגע להקשר.²

קודה מעניינת שנייה שיש להרהר בה בקשר לצורת התייעוד בסביבה התקשורתית של היום היא זברגע אחד (מבחינה היסטורית) הפכו השוט היחיד ורצף השוטים הקצר ליחידה עצמאית של נייעוד. לפנינו, שוט (גם אם מקורו בציבור הרחב) היה חייב להיות חלק מרצף ארוך יותר, אם תתבה או סרט מסוג כלשהו, כדי שיגיע לקהל הצופים. היום, השוט היחיד והרצף הקצר הם צורות זקובלות ומיליונים צופים בהם. נראה שהקהל הסתגל במהירות לאופן הצפייה הזה במציאות. זבל יש לתהות על קנקנה של חוויית הצפייה שהצורה החדשה מייצרת. תארו לכם צפייה בסדרה זל סרטוני YouTube על הכיבוש הישראלי במשך שעה, האם אפשר להבין מזה משהו בדבר זמצב? גם אם ניתן לבקר את הנרטיבים הנוצרים ממבנים תכניים כמו כתבה או סרט דוקומנטרי, 'טענתי, צפייה בפורמט החדש, נעדר הנרטיב, מגבירה את תחושות הבלבול וחוסר האונים ביחס 'מציאות.

זוויית הצפייה בחומרי וידאו נטולי קונטקסט מחברון משאירה את הצופה בהרגשה שהכיבוש זוא כאוס נוראי, מצב אבוד, לא ברור ולא פתיר. לטעמי, יש חיסרון מסויים שזו תחושתו של מי זבוחר לראות חומרי וידאו מחברון. משטר ההפרדה של חברון והכיבוש בכללו הן מערכות זמייצרות רוע שרירותי כשגרה - אולם מאחרי הרוע הזה עומד היגיון כל שהוא. אם מטרת זתייעוד היא להנגיש את המציאות של הכיבוש לצופה בכדי שישפיע עליה, על אותו צופה גם להבין

דווקא ארגון "בצלם", בניגוד למה שנטען נגדו ובניגוד לגורמים אחרים, מקפיד לספק הקשר 'תמונות באתר הארגון, ואף משית על עצמו סטנדרטים עיתונאיים מחמירים ומלווה את פרסום זחומרים במסמכים ובעדויות.

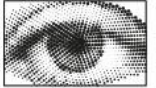

זת ההיגיון במצב הקיים. ישנה אפשרות שיחד עם הנגישות המוגברת למציאות הניתנת היום 'צופים ברשת, הולכת לאיבוד היכולת של אותם הצופים לתפוס את המבנה הכללי של המציאות יחד עמה התחושה שיש אפשרות להשפיע עליה.

דאי לתת את הדעת להיבט נוסף של צורת התייעוד החדשה. אין חדש בכך שתמונות של אלימות מוכרות", ושככל שהחומר גרפי יותר כך הוא נתפס כראוי יותר לציון. אבל עצם הזמינות הגבוהה אל סמארטפונים ומצלמות וסוג הגישה שהם מאפשרים, לצד ביטול הוויסות והאחריות של גופי אידור והפצה, הביא לכך שהסרטונים מאזורי סכסוך נעשים אלימים, מחרידים ובוטים יותר יותר. דבר זה מביא שוב לדרישה גוברת מצד חברות החדשות וצופי הרשת לתמונות גרפיות יותר יותר ומעגל הזמינות והביקוש הגוברים משפיע על מעשה התייעוד. כדי להתבונן בכך, אפנה לסרטון אחר שצילם מתנדב של "בצלם" בחברון ב-2012.

סרטון נפתח בצילום של סמטה שככל הנראה מצולמת מבעד לחלון בקומה הראשונה או זשנייה. בשניות הראשונות רואים חייל ישראלי מתגנב מעבר לקצה הסמטה, כמו מחכה למשהו אז נעלם מהעין. להפתעתנו, האדם המחזיק במצלמה לא מכבה אותה וממשיך לצלם את פינת זרחוב הריקה עוד זמן רב. אפשר לראות את המצלמה רועדת ולשמוע את נשימתו בעודו משתדל ליצב את התמונה. הצופה עלול להשתעמם מהצילום הריק, אבל הוא יכול גם להרגיש בקרביו את זסבלנות של האיש המצלם. הדבר נמשך כמה זמן, והצופה מתחיל לשאול את עצמו: מי מחזיק במצלמה? זה גבר? אישה? צעיר? זקן? ולמה הוא מחכה? לבסוף, אחרי מה שנדמה כזמן ארוך ואוד, נשמעים צעדים. המצלמה מושפלת ורואים ילד קטן, הנראה בן שבע או שמונה, הפוסע סמטה אל הפינה. המצלמה מתמקדת בילד ועוקבת אחריו מגבוה. כשהילד עובר את הפינה, זחייל שאותו ראינו בתחילת הסרטון ומסתבר שחיכה שם כל הזמן תופס אותו. הילד מתחיל מיד 'לכות. הוא מתחנן לרחמים וקורא "אבא". החייל, בתגובה, שואל אותו "למה אתה עושה בלאגן? זא?" לפתע מגיע עוד חייל למקום ובוטט בחזקה בילד האחוז בידי חברו. אז משחרר החייל זראשון את הילד. שני החיילים עוזבים, והילד בורח בבכי.

ותרתו של הסרטון הנ"ל היא **שוטר משמר הגבול בועט בתלמיד** והוא למעשה מעין "מארב 'מארב". הסרטון מדגים לדעתי בצורה משכנעת כיצד תושבים בחברון פיתחו כישורי תיעוד ככלי זישרדותי. האדם המצלם בוודאי אינו מתעד מקצועי, אבל היא או הוא לא רק יודעים מה לעשות, זלא גם ניחנים ביכולות תיעוד מקצועיות המתבטאות בידיעה היכן למקם את המצלמה, זפריימינג של הסצנה, ובסבלנות ובשמירה על קור רוח. יחד עם זאת, עבור מי שלא יקרא את זחומר הנלווה לווידאו המפורסם באתר "בצלם" יישארו בלא מענה שאלות חשובות בנוגע למה זהוצג לצופה בסרטון הזה ולעצם התייעוד: מי הוא הילד הזה? האם השוטר מכיר אותו? ומה זקשר בין הילד למצלם הסרטון ומדוע האחרון לא הזהיר את הילד ממה שעומד להתרחש? אתר "בצלם" יש לא מעט תשובות לשאלות הללו אולם יש להניח שלצופה הממוצע ברשת לא עמיק ויקרא אותן. אבל מה שכל צופה יכול להבין מהסרטון הוא שלאדם המחזיק את המצלמה ש מה לומר על חיי הפלסטינים בחברון – על חייו שלו. הוא מחכה בסבלנות כדי לצלם את מה זהוא יודע שיקרה, משום שזה קרה כבר בעבר ויקרה שוב בעתיד. זו גם אולי הסיבה שהוא זחליט שלא להזהיר את הילד שהחייל נמצא מעבר לפינה, ותחת זאת להנציח את הדמוי שמעתיק זת נשמתם של הצופים ומעלה דמעות בעיני חלק מהם.

זילו מתעד מהסוג ה"ישן", עיתונאי או קולנוען מקצועי, היה מצלם את השוט הזה, השימוש בילד די להשיג את השוט היה, לדעתי, מעשה לא מוסרי. ובכל זאת, כשאנחנו צופים בעבודת התיעוד אל מי שאך אתמול היו המתועדים, נדמה לי שקוד מוסרי אחר חל כאן. המתעד מבפנים "משיב זש" בנשק היחיד שברשותו. הרי בחברון בעל ה-M16 ולא בעל המצלמה הוא בעל הדעה. המצלמה זיא הנשק של החלש.

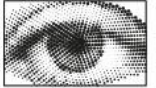
וצלמה ללא צלם: סוף דבר?

זשנה מציינים 50 שנה לכיבוש הישראלי שלאחר 1967. סיומו, שהיה אמור להוביל לחירות, כויות פרט וזכויות פוליטיות למיליוני פלסטינים החיים תחתיו, אינו נראה באופק. מאז זתרחשותו של אחרון הסרטונים שהוזכרו במאמר זה, היו התפתחויות רבות בסיפור של העיר זברון. היו גם התפתחויות טכנולוגיות וכלכליות ששינו את הצורת התיעוד של הכיבוש בעיר. רשת אליאור אזריה, שטלטלה את החברה הישראלית בשנת 2016 וממשיכה להכות הדים, נוהה הוכחה לכך שסוג התיעוד הזה הוא רלוונטי מתמיד.

יום מצלמות סמארטפון באיכות HD הן כבר מוצר בסיסי, ופרסום מידי וגם הזרמה חיה של זאורעות על גבי פלטפורמות כמו Whatsapp ו-Facebook הם כבר עניין שבשגרה. המצלמות של בצלם" עדיין נוכחות ברחובות חברון לצד ארגוני פיקוח פלסטיניים חדשים כמו "צעירים נגד זתנחלויות". בד בבד, ברחובות חברון, כמו בערים רבות אחרות, הולכות ונפוצות לאחרונה זצלמות אוטומטיות המתקנות על בניינים, בכלי רכב ואצל אנשים ומקליטות כל הזמן. זמצלמות האלה אינן ממוקמות עוד בגובה העיניים, כמו מצלמות יד, ועין אדם אינה מסתכלת זבעד לעדשתן. על כן הן מייצרות תמונות מרוחקות וחסרות רגש של אנשים כמו בסרטון זה שבו זצולם ניסיון פיגוע. אמנם אנשים הם שמחליטים אילו חומרים לפרסם ואיך, אבל סבורתני זהיעדר האדם המצלם פוגם קשות בערך האנושי של התיעוד, ועושה את התמונה בכללותה זשוללת אנושיות.

מקביל לתהליך זה – לקראת סוף 2015 שטפה את הגדה המערבית התקוממות שלישית נגד זכיבוש הישראלי. גל האירועים הזה היה שילוב של הפגנות המונים ופעולות צבאיות קטנות היקף - בעיקר דקירות ודריסות של חיילים ואזרחים ישראלים. ישראל הגיבה להתקוממות הזאת זהידוק האחיזה על האוכלוסייה בגדה המערבית כמו גם במדיניות נוקשה של הרג התוקפים לעתים רק חשודים (בתקיפה) על המקום. עשרות ישראלים ומאות פלסטינים נהרגו בתוך כך. זמצב הזה, בשילוב עם ריבוי מצלמות היד והמצלמות הקבועות, הציף את הרשת בכמות חסרת נקדים של תמונות המגוללות מעשי רצח או את מה שהתרחש אחריהם. זסרטונים האלה, המזכירים סרטי סנאף, פגמו במידת מה בערכן של תמונות מחיי היומיום זשטחים, כמו אלה שהניב פרויקט המצלמות של "בצלם". ככל שרגישותו של הקהל הרחב זמראות של אלימות פוחתת, כך יורד, כך נדמה, ערכם של סרטון של אישה הכלואה בידי שכנתה זורת האימים, או של חייל בועט בילד.

זחברון בפילם לחברון בפיד:

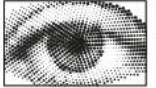

ואמר זה, שנבע מתהייתי על תפקידו של התיעוד בכיבוש הישראלי בן 50 השנים של הגדה ומערבית, הוא ניסיון לשטוח בקצרה שני סיפורים: סיפורה של העיר חברון בחצי המאה האחרונה והסיפור של האופן שבו הוא סופר ברבים. סיפורתי את הסיפורים כפי שהשתקפו לי וחומרי ארכיון על ישראל/פלסטין שלאחר 1967. הסיפור החל בסוף שנות ה-60 בתיעוד נלהב מלא נקווה של הכיבוש הצעיר ביומני קולנוע תמימים חסרי כל מודעות לעתידו האפל של הכיבוש. הוא משך בעבודתם של עיתונאי רשות השידור הישראלית, שאחדים מהם פנו לתיעוד ביקורתי יותר, דיווחו לציבור בישראל על ההשלכות של הכיבוש ושל מפעל ההתיישבות בשטחים. בראשית שנות ה-90 פנו קולנוענים ישראלים לסרטים דוקומנטריים ארוכים יחסית וניסו להשתמש בכוחו של קולנוע, אם בנגיעה ישירה ואם באמצעות נרטיב, להצגת הכיבוש מבעד לעיני הנכבשים. סרטים זלה נעשו מתוך תקווה שבאמצעות חשיפה והזדהות, יוכל הקולנוע להיות כלי לדיאלוג ולפיוס. תחילת שנות ה-2000, התמוטטות התקווה לשלום והתגברות האלימות בו זמנית עם התפשטות וצלמות הווידאו הקטנות, הטלפונים הסלולריים ופלטפורמות הזרמת המדיה פתחו פרק נוסף סיפורו של התיעוד. פתאום היטשטש ההבדל בין מתעד לצופה, והנכבשים עצמם קיבלו עליהם את האחריות (או הזכות) לתעד להפיץ את התמונות מהכיבוש. אותם אלה שהיו נושא לסרטי נעודה וכתבות חדשותיות, ישראלים ובינלאומיים, התחמשו במצלמות ובסמארטפונים והיו 'מתעדים הנועזים ביותר של הכיבוש.

זבל בכל ההשתלשלות הזאת, נשארה פתוחה השאלה שהביאה לתיאורה מלכתחילה: באיזה אופן זשפיע התיעוד הרב על הכיבוש עצמו במרוצת השנים? אם התיעוד הוא כה אפקטיבי וכה ושמעותי? כיצד הכיבוש עצמו ממשיך להתקיים?

זנשים רבים ישיבו אינסטינקטיבית שהתיעוד יצר דיון ציבורי שריסן את פעולות ישראל ככוח זובש. שאילולי התיעוד, המצב היה גרוע בהרבה. אחרים סוברים שהתיעוד בעצם נירמל ונתן ג'יטימציה לנהלים ולשגרת הכיבוש – שבכך שישאל הרשתה לתעד, היא הצליחה להבדיל את צמה ממשטרים בלתי דמוקרטיים דומים ולשמר את מעמדה כדמוקרטיה, תוך שלילת זכויות זדם ממיליוני פלסטינים. ויש הסברים אחרים המתקבלים על הדעת: שהתיעוד הרציף של זכיבוש יוצר לחץ שבסופו של דבר ימוטט אותו, או שהארכיון האודיוויזואלי הנרחב של הכיבוש אפשר לנו ללמוד יום אחד מההיסטוריה הזאת, אף על פי ש"לעולם לא עוד" הייתה לסיסמה יקה מתוכן של זכויות אדם.

זני אישית חש היום שהרצון או הצורך בתיעוד מתקיים באופן עצמאי מהמוטיבציות לקיומו. 'אחר התבוננות בתיעוד הכיבוש ב-50 השנים האחרונות, נדמה לי שלתיעוד כוח חיות משלו. הוא לעולם משתנה ביחס למציאות ולעולם משוחרר מהשאלה האם הוא משיג את מטרתו או שלא. זרושם שנוצר אצלי הוא שכבני אדם תמיד רצינו להנציח אירועים הנוגעים לנו ומעצבים את זיינו, ודחף זה הוא משורשי הסיבה שבעטייה אנחנו מספרים היום סיפורים אודיוויזואליים. זבל כדי לעשות את זה, כדי להחליט איך להנציח, מאיזו עמדה וזווית, מה להשאיר ומה להסיר עריכה, אנחנו זקוקים למוטיבציה מסוימת. זו יכולה להיות מוטיבציה אידאולוגית, כלכלית או זיומית (כמו זו של תושבי חברון הפלסטינים של חברון העתיקה הנושאים מצלמות להגנה צמית).

זמוטיבציה העיקרית של המתעדים, ואולי גם של קהל הצופים, היא אותו רעיון ותיק של שינוי ומציאות על ידי חשיפתה. אבל חשוב אולי שנכיר בכך, הן כמתעדים והן כצופים, שלאור הסיפור הן חצי המאה של תיעוד הכיבוש הישראלי, רעיון זה טעון לכל הפחות בחינה מחדש.

נודתי נתונה לעשרות הבמאים, הצלמים, העיתונאים והאזרחים המתעדים שעבודתם ועבודתן זם היסוד לכתיבה זו. אני מבקש להודות גם לארכיון ערוץ אחד, ארכיון הרצליה וארגון "בצלם" ל העזרה בתחקיר וגם ליוצרים מיכה פלד וענת אבן על האפשרות להשתמש בעבודותם. תודה ליצרת אורית פוקס על עזרתה בתחקיר. תודה מיוחדת לחברי מיכאל זופרנר, על עבודתו ומאלפת בעיר חברון, על מחשבותיו המקוריות הקשר בין תיעוד ומציאות ועל רוחו ששורה על ולוא הטקסט הזה.